

TÓKEI FERENC: „FÖLDTULAJDON-VISZONYOK A CSOU-KORI KÍNÁBAN”
CÍMŰ KANDIDÁTUSI DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság az 1956. szeptember 13-án megtartott vitára a következő bírálóbizottságot küldte ki: elnök Fekete Lajos levelező tag, titkár Vekerdy József a nyelvészeti tudományok kandidátusa, tagok: Felvinczi-Takács Zoltán a művészettörténelem kandidátusa, Harmatta János a nyelvészeti tudományok kandidátusa, Marót Károly akadémikus, N. Kakuk Zsuzsa a nyelvészeti tudományok kandidátusa, Ortutay Gyula levelező tag. Az értekezés opponensei: Borzsák István a nyelvészeti tudományok kandidátusa és Czeglédy Károly a nyelvészeti tudományok kandidátusa. Aspiránsvezető: Ligeti Lajos akadémikus.

A vita megnyitása után Vekerdy József titkár ismerteti a jelölt eddigi tudományos munkásságát, majd az opponensek olvassák fel véleményüket.

Borzsák István opponensi véleményének bevezető szavaiban kiemeli, hogy mint historikus, illetve klasszikus-filológus szól hozzá a dolgozat általános érdekű fejtegetéseihez, s nem terjeszkedhet ki a dolgozat filológiai jellegű részleteire.

Lényegében egyetért a dolgozat bevezetésének azon megállapításával, hogy a kínai ókor periodizációjával és általában az ókori kínai társadalom jellegének meghatározásával kapcsolatban évek óta folyó vita megfeneklett. Tény az, hogy a vita során számos részletkérdés tisztázódott, de még több új kérdés merült fel, s a Csou-kori társadalom jellegének meghatározása kielégítő módon nem történt meg. Tókei Ferenc dolgozatának elsőrendű erénye, hogy e problémákat nem az eddigi vélemények összehangolásával, hanem az elsőrangú forrásokból kihámozható adatok magyarázatával igyekszik közelebb vinni a megoldáshoz.

Tókei Ferenc az első fejezetben bizonyos tételeinek az igazolására hivatkozik MARXnak „A tőkés termelés előtti tulajdonformák” című munkájára. MARX tételeinek a kínai viszonyokra való alkalmazásával kapcsolatban a szerző is él bizonyos fenntartásokkal, mégis csak a klasszikusok idézeteivel való bizonyítások után tér át lényeges feladatára: a források szövegeinek interpretálására. Módszertanilag indokoltabb lett volna a források részletes interpretálásával kezdeni, és csak a szövegek egybehangzó véleménye esetén, a klasszikusok más összefüggésben kifejtett megállapításainak alkalmazásával folytatni.

Értékesek a dolgozat azon megállapításai, amelyek bizonyos jól ismert fogalmak képét egészítik ki. Tókei éleselméjűen elemzi a tulajdonviszonyok alakulásával kapcsolatosan előadódó dialektikus mozzanatokat. Nem lehet azonban elfogadni a jelölt azon tételét, hogy MARX három kapitalizmus-előtti tulajdonformája a tulajdon fejlődésének három egymás után következő fokát jelöli.

A faluközösségről szóló második rész megállapításai logikusak és elfogadhatók. De erősen hiányolható a közvetlen adatok bizonyító ereje, amit nem pótolhatnak a klasszikusokból vett idézetek.

A földmagántulajdon kialakulásának lehetőségeiről szóló harmadik részben igen tanulságosan világítja meg a szerző az egyes részletjelenségeket.

Az osztályviszonyok és az állam kialakulásának néhány kérdéséről szóló negyedik részt — látszólagos következtetlenségei ellenére — a legsikerültebbnek tartja az opponens. Egyetért annak részletmegállapításaival, de helyesbíti a dolgozat végső következtetését, amennyiben MARXnak a tulajdon ázsiai for-

máját illető elemzését a Csou-kori Kína földtulajdonviszonyainak kérdésében nem „maradéktalanul alkalmazhatónak” és „beigazolódtnak”, hanem „lehetségesnek” és „egyelőre további kutatásokra szorulónak” tartja.

Befejezésül Borzsák István hangsúlyozza, hogy tisztéből kifolyólag bőkezűbb volt a kifogásokban, mint a dícséretben. Kiemeli a szerző ritka anyagismeretét és filozófiai iskolázottságát, és újból felhívja figyelmét a konkrét anyag jelentőségére.

C z e g l é d y K á r o l y opponensi véleményében elsősorban azt vizsgálja, hogy milyen források alapján, milyen forráskritikai szempontok figyelembevételével készítette el a jelölt a dolgozatot.

A Csou-kor Kína történetének a legrégebb, összefüggő szövegek alapján vizsgálható korszaka. E kor társadalmi terminológiájának tisztázatlan volta, a rávonatkozó történelmi művek és feliratok nyelvének archaikus jellege nehéz feladat elé állítja a kutatót. A jelölt kitűnő nyelvi tudással, filológiai körültekintéssel és ideológiai képzettséggel oldotta meg feladatát.

Tőkei Ferenc dolgozata két forrástípusra épül. Az egyik a Csou-kori irodalmi forrásanyag, a másik a feliratos anyag. Az első forrástípust a számitásba jöhető teljes forrásanyag felhasználásával aknáztta ki. A feliratos anyag tekintetében sajnos csak mások előmunkálataira támaszkodhatott.

A szövegek nyelvi feldolgozása — CSONGOR BARNABÁS szakértői véleménye szerint — szinte teljesen kifogástalan. Hiányolja azonban az opponens hogy az egyes forrásokkal kapcsolatban a jelölt nem tesz olyan megjegyzéseket, amelyekből kritikai álláspontja világosan kiderülne. A források kiválasztása már maga is állásfoglalás ugyan, de mivel az egész periodizációs vita épp ezeknek a forrásoknak az értékelésétől függ, véleménye szerint, az egyébként helyesnek látszó forráskritikai szempontokat könnyebben áttekinthető formában, külön is rögzítenie kellett volna.

Tőkei Ferenc elméleti fejtegetései mögött igen alapos filológiai munka van. Tekintettel arra, hogy ezek az elméleti kérdések egyelőre még a legélesebben vitatott stádiumban vannak, a végső fogalmazásban jobban ki kell domborodnia a dolgozat forrásszerűségének.

Ezután S a r k a d y J á n o s szólt hozzá a dolgozathoz. Felszólalásában hangoztatja, hogy a történettudomány legújabb kutatásának eredményei szerint a rabszolgatartó társadalom osztályszerkezete nem párhuzamosítható a feudális vagy kapitalista társadalom osztályszerkezetével, mert ebben a társadalomban a rabszolgáknak sem számuknál, sem a termelésben elfoglalt helyzetüknél fogva nem volt alapvető szerepük. Hangoztatja, hogy az ázsiai termelőmód sokat vitatott kérdés, s problémái nincsenek lezárva. Elismeri, hogy bizonyos mozzanatok miatt Tőkei jogosan nevezi átmeneti típusúnak a Csou-kori társadalmat, mégis, saját véleménye szerint, nem helyes az elnevezés, mert átmeneti korszakról csak ott lehet beszélni, ahol hosszabb, lényegében egységes szerkezetű periódusok után viszonylag gyors változásokat mutató, kevert jellegű periódusokról van szó.

A hozzászólás után Tőkei Ferenc válaszolt az opponenseknek és a hozzászólónak. *Borzsák István* opponensi véleményével szemben továbbra is fenntartja azt a nézetét, hogy a marxi három kapitalizmus-előtti tulajdonforma elvileg egymás után következik. Az ázsiai tulajdonforma, amelynek lényege, hogy a birtoklás előfeltétele a közösséghez való tartozás, nem hiányzik az európai társadalmak fejlődésének éléről, Kínában pedig az antik forma is, a germán forma is követi az ázsiai tulajdonformát. E tétellel feloldódnak

az opponens által a negyedik részben kifogásolt ellentmondások is. A jelölt jogosnak ismeri el mindkét opponens bírálatát az anyagszerűség háttérbe szorulása miatt. Megjegyzi azonban, hogy interpretációi nem önkényesen kiragadott példák, hanem mintegy típus-példák, amiket a tömegével előforduló adatok alapján választott ki. Borzsák István opponens azon véleményével szemben, hogy a Marx műveiből vett idézetek nem tölthetik be a bizonyítékok szerepét, a jelölt fenntartja korábbi véleményét, de az idézés kifogásolt módját meg fogja változtatni. Az opponensi véleményben felvetett valamennyi többi szempontot elfogadja, és további munkájában hasznosítani fogja.

Czeplédy Károlynak adott válaszában elismeri, hogy az opponens jogosan hiányolja forráskritikai állásfoglalását. A Csou-kori irodalom köteteket kitevő forráskritikai problémái miatt, csak azokat a szövegeket idézte, amelyeknek hitelességéhez nem fér kétség. A bronzfeliratok problémáinak megoldása valóban csak helyszíni tanulmányozás során volna lehetséges. A disszertáció átdolgozása során egyik fő szempontja lesz a dolgozat forrásjellegének ki-domborítása.

Sarkady János hozzászólására válaszolva kevésnek tartja a felszólaló érveit annak bizonyítására, hogy a görög—római antikvitásban a rabszolgatartás nem lett volna döntő. Az ázsiai termelőmód kategóriájával kapcsolatban megjegyzi, hogy az erre vonatkozó vitaanyaghoz nem tudott hozzájutni, így csak MARX tételei alapján indulhatott el. A Csou-kor átmeneti típusának hangoztatását jogosnak tartja, mivel ez a fajta osztálytársadalom átvezetett egy fajta antik típusú társadalomba.

Az elnök kérdésére az opponensek meglegedésüket fejezik ki a jelölt válaszával. *Sarkady János* a jelölt válaszában első részéhez tesz még néhány kiegészítő megjegyzést az antik iparral kapcsolatban.

Ezután a bírálóbizottság tanácskozássra vonult vissza. Szünet után a bírálóbizottság felolvasta a Tudományos Minősítő Bizottsághoz beterjesztett alábbi határozatát:

„Tőkei Ferenc: 'Földtulajdonviszonyok a Csou-kori Kínában' című kandidátusi értekezésének nyilvános vitájára kiküldött bírálóbizottság meg-állapította:

A jelölt tanulmányában a kínai történelem egyik alapvető és sokat vitatott kérdését dolgozta fel igen eredményesen. Munkájában egyformán tanúságot tett mind az egykorú kínai források alapos ismeretéről és lelki-ismeretes feldolgozásáról, mind a marxista történelemelmélet helyes alkalmazásáról. Különösen ki kell emelni a jelöltnek azt a bátor magatartását, amellyel kezdő kutató léteire fontos elvi kérdést választott disszertációja témájául, és örömmel kell üdvözlönnünk azt az önállóságot, amellyel ebben a kérdésben állást foglalt.

Mindezek alapján a bírálóbizottság egyhangúlag javasolja a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Tőkei Ferenc részére ítélje oda a kandidátusi fokozatot.”

Összefoglalta :
N. Kakuk Zsuzsa
a bizottság tagja